

Tillit och korruption i svenska kommuner

Specifika mål

Forskningsprojektet syftar till att besvara frågor om normer, tillit och korruption i allmänhet och i svenska kommuner i synnerhet. Vi söker efter de mekanismer som kan förklara hur demokratiska samhällen med hög tillit och låg korruption ibland hamnar i onda cirklar av minskande tillit och ökande korruption. Angreppssättet är tvärvetenskapligt såtillvida att vi kombinerar teorier och metoder från statsvetenskap och nationalekonomi. En tydlig koppling mellan teori och empiri garanteras genom både kvantitativa och kvalitativa studier av förhållanden i svenska kommuner. Sammanfattningsvis ska projektet:

- Ge ett teoretiskt bidrag till litteraturen om samarbetets problem.
- Ge ett teoretiskt bidrag till litteraturen om när, hur och varför normer om etiskt handlande genomgår förändringar.
- Ta fram grundläggande empirisk kunskap om den faktiska omfattningen av korruption i svenska kommuner och hur utvecklingen över tid har sett ut.
- Presentera förklaringar till korruption i svenska kommuner.
- Formulera förslag till hur offentlig korruption kan stävjas.

Områdesöversikt

Numera är de flesta forskare överens om att korruption ska betraktas som någonting icke-önskvärt (se dock Johnston 1996). Utbrett korrupt beteende minskar investeringsviljan och håller antalet entreprenörer nere. Dessutom verkar korruption sänka förtroendet för viktiga samhällsinstitutioner och minska tilltron till marknadsekonomiska processer. På sikt hotar därför utbredd korruption att undergräva fundamenten för ekonomisk utveckling och fungerande demokratiska styrelseskick (exempelvis della Porta & Vanucci 1997; Goudie & Stasavage 1998: 140–148; Rose-Ackerman 1999: kapitel 1–2; Jain 2001). För att finna lösningar på korruptionsproblemet, krävs att man finner mekanismerna bakom varför individer väljer att ägna sig åt korrupt beteende genom att bryta mot såväl formella som informella normer.

Åtminstone sedan mitten av 1990-talet har misstänkt kommunal korruption blivit ett uppmärksammat fenomen i Sverige. Ökad medierapportering kring fenomenet ger intryck av att sådant beteende blivit vanligare, ett intryck som stärks av GRECO:s¹ (2001) kritik mot den svenska beredskapen att upptäcka och bekämpa korruption, av överåklagare van der Kwast (*Svenska Dagbladet* 2004-11-15) och förre generaldirektören Ahlenius (*Sydsvenska Dagbladet* 2005-05-20) uttalanden, samt Staffan Anderssons (2004: 212) pionjärinsatser på området i svensk kontext. Emellertid behöver ökande medierapportering, kritik mot institutioner och expertuttalanden inte betyda att fenomenet de facto blivit vanligare. Det är nödvändigt att utvinna bättre kunskap om korruptionens omfattning, dess natur samt i vilken utsträckning korruptionen i svenska kommuner faktiskt har ökat.

¹ GRECO är en förkortning för *Group of States Against Corruption*. Dess uppgift är att utvärdera hur stater lever upp till de åtgärder mot korruption som antagits av Europarådet.

Ett antal forskare antyder att korruptionen faktiskt har ökat (se exempelvis Andersson (1999); Rothstein (2003) och Johansson (2004)). Enligt Möller (2000) har den ökade korruptionen haft stora konsekvenser för medborgarnas förtroende för det politiska systemet (jämför Bowler & Karp 2004). Mot denna bakgrund finns ett behov av forskning rörande vilken typ av politiska institutioner som kan motverka att tillit och samarbete bryts ned till misstro och korruption.

Korruptionsforskarna har huvudsakligen utforskat empiriska kontexter där länder befinner sig i övergången från icke-demokratiskt styrelseskick till ett mer demokratiskt sådant. Såväl den teoretiska som empiriska litteraturen är därför oftast inriktad på att förstå hur tillit och samarbete kan *uppstå* ur situationer som präglas av motsatsen. Sådan forskning är i högsta grad relevant för vår frågeställning om vad som gör att utvecklingen går åt andra hållet. Vi menar dock att en användbar teori för korruption bör kunna förklara hur och varför korrupt beteende varierar över tiden. Som framhålls exempelvis av exempelvis Ostrom (1998) samt Rothstein (2003) saknas en allmänt accepterad teori som förklarar när och hur tillit och samarbete uppstår, alternativt bryts ned.

Forskningen går emellertid snabbt framåt inom flera discipliner (en bra översikt av denna utveckling finns i Ostrom och Walker (2003)). Ett genomgående tema i existerande forskning är att graden av anonymitet spelar roll för människors beteende: samarbete tycks gynnas av kommunikation, observerbarhet och transparens. Från äldre forskning vet vi även att samarbete gynnas när de inblandade parterna kommer att vara inblandade i upprepade situationer med strategisk interaktion (se exempelvis Axelrod (1984); Taylor (1987)). Axelrods ofta välciterade analys är emellertid problematisk av det skälet att den samarbetsstrategi som beskrivs (den så kallade tit-for-tat strategin) inte är stabil, vilket bl a påpekats av Boyd och Lorberbaum (1987). I likhet med övriga existerande teorier ger Axelrods analys inte tillräcklig förståelse för hur graden av samarbete varierar över tiden. Det finns dock mängder av nyare forskning som är användbar. En betydande del av forskningen undersöker hur ryktesmekanismen kan leda till ökat samarbete för det allmännas bästa, exempelvis Hruschka och Henrich (2006), Engseld och Bergh (2006), Poulsen och Tinggaard Svendsen (2005), McCabe et al. (2003), Milinski et al. (2002). Bland annat kommer denna teori om ryktesmekanismer att användas och utvecklas i detta projekt.

Inom politisk etik och förvaltningsetik har teorier om hur korruption och annat oetiskt beteende kan motverkas traditionellt fokuserat på att tydliggöra normer och stärka aktörernas etiska medvetenhet, t ex genom etiska koder och etisk lagstiftning. På senare tid har en institutionell ansats utvecklats som framhäver betydelsen av att utveckla mekanismer för ansvar och ansvarsutkrävande i kollektiva processer (Cooper 1998, Sjölin 2004, Thompson 1995, Thompson 2005). Även denna koppling mellan institutioner och etiskt beteende kommer att användas och utvecklas i projektet.

Projektbeskrivning

I projektet kommer vi att kombinera nya framsteg inom experimentell ekonomi, evolutionär spelteori samt rationalistisk-institutionell teoribildning med ett omfattande empiriskt material från svenska kommuner. Svenska kommuner utgör en stundom förbisedd skattkista för sådan

forskning. Den kommunala empirin ger oss möjligheter att säga något om vad det är som gör att vissa samhällen hamnar i onda cirklar av ökande misstro och korruption, medan andra inte gör det. Förhoppningen är att därigenom identifiera de mekanismer som genererar fungerande samhällen överhuvudtaget. Härvidlag ger den rika empirin projektet goda möjligheter att ge oss teoretiska insikter om hur politiska institutioner kan luckra upp eller bygga samman medborgarnas föreställningar om moraliskt beteende, och i förlängningen om, och i så fall på vilket sätt, goda politiska institutioner är förutsättningen för att tillit skapas mellan medborgare.

Teori

Samarbetets problem uppstår när människor befinner sig i en valsituation där kortsiktigt egenintresse står i konflikt med det kollektivt rationella. Problemet dyker upp i en rad olika situationer: Ska den som hittar en borttappad plånbok lämna denna till polisen eller behålla pengarna själv? Översatt till vårt forskningsproblem: Ska den som har möjlighet att missbruka det politiska systemet för den egna materiella vinningens skull avstå eller ta chansen?

Det finns gott om empiri som visar att människor ofta beter sig på ett sätt som inte överensstämmer med spelteoretiska förväntningar. Samarbete för det allmänna bästa uppstår ibland även när det ser ut att stå i strid med individuell rationalitet. Variationen är emellertid stor, både mellan olika situationer och mellan olika individer i en given situation. Problemet har också central tidsaspekt: samhällen med hög grad av tillit och samarbete kan gradvis förändras till det sämre. Givetvis gäller även det omvända.

Problemet illustreras ofta med "fångarnas dilemma". Förutsättningarna är att det finns en prosocial norm för ett beteende. Alla vinner på att alla följer normen (exempelvis att inte ljuga, inte stjäla – eller att arbeta för kommunens bästa snarare än att vinna egna fördelar på kollektivets bekostnad). När alla följer normen, kommer varje enskild individ att utsättas för frestelsen att agera egoistiskt snarare än prosocialt. Om alla faller för denna frestelse hamnar samhället i en suboptimal jämvikt, en "social fälla": alla skulle ha det bättre om alla följde samarbetsnormen, men ingen vill vara den enda som agerar prosocialt när alla andra beter sig egoistiskt.

Projektet använder sig, för det första, av teorin om ryktesbaserat val (Engsel och Bergh 2006). Teorin bygger på en viktig modifiering av ett av den evolutionära spelteorins standardantaganden. Vanligen analyseras olika strategier under antagandet att individer paras ihop slumpmässigt med varandra i situationer där de får välja mellan egoistiskt eller prosocialt beteende. Modifieringen innebär att individer i sin strategi tillåts ha preferenser över vem de vill träffa, och att matchningen beaktar dessa preferenser.

Modifieringen gör modellen mer realistisk: Människor ger sig inte förutsättningslöst in i situationer av typen "fångarnas dilemma". Istället väljer vi t ex noga vilka av våra vänner vi ger förtroenden, vilka handlare som vi vänder oss till för att köpa bil eller sälja vår lägenhet eller vilken läkare vi går till. Teorin bygger alltså på att människor delvis väljer umgänge på ryktesbasis, och att ryktet kan förstås som en imperfekt signal om historiskt beteende. En omedelbar konsekvens av möjligheten att välja på basis av rykte, är att människor då måste beakta hur deras eget beteende påverkar deras rykte och därmed framtida möjligheter att

interagera med andra. I Engseld och Bergh (2006) ges en formell, matematisk beskrivning av teorin om ryktesbaserade val.

Implikationen från modellen är enkel: i situationer med högre grad av anonymitet kan enstaka avvikelser från samarbetsnormen inte straffas lika effektivt genom ryktmekanismen. Vi kan då förvänta oss att beteendet sprider sig så att sådana avvikelser blir allt vanligare. Teorin ger således skäl att tro att institutioner som präglas av transparens, offentlighet och konkurrens gynnar samarbete och tillit. Däremot tenderar institutioner som präglas av motsatsen att föda korrupt beteende. På flera punkter finns det existerande forskning att knyta an till. Det är exempelvis belagt att högre transparens i statens institutioner gynnar prosocialt beteende exempelvis genom minskad korruption (Gerring och Thacker, 2004). Vidare menar Kumlin och Rothstein (2005) att vissa typer av välfärdsstatsinstitutioner gynnar prosocialt beteende genom att de skapar tillit och socialt kapital.

En andra utgångspunkt är inspirerad av Beckers (1968) forskning om kriminalitet, och betonar vikten av hur politikens institutioner formar politikernas och tjänstemäns frestelsestruktur (se exempelvis Hopkin (1997) och Collier (2002)). Projektet tar fasta på grundidéerna i denna forskning: d v s tesen att korrupt beteende torde vara vanligast i miljöer där institutionerna: (i) ger många tillfällen/möjligheter till avkastning via korrupta aktiviteter; (ii) ger hög avkastning via korrupta aktiviteter; (iii) har dåliga tillsynsmekanismer och (iv) ger låga straff om det korrupta beteendet upptäcks och avslöjas. En av arbetshypoteserna är att det experimenterande med organisationsformer som pågått i svenska kommuner sedan mitten av 1980-talet (kännetecknat av bland annat bolagiseringar och beställar-utförarmodeller, se Montin (2004)) påverkat aktörernas frestelsestruktur så att tillfällena att göra en vinst via korruption blivit fler, att vinsten förenad med sådant beteende ökat samt att tillsynsmekanismerna har försämrats.

En tredje utgångspunkt är att aktörers beteende inte enbart kan förklaras utifrån traditionell konsekvenslogik, utan även bestäms av en lämplighetslogik som konstitueras av de värden och normer som är inbäddade i en given institutionell miljö (March & Olsen 1989). Korruption och annat oetiskt beteende inom offentliga institutioner kan därmed förstås som en fråga om rollstrukturer och rollutförande: en dynamisk relation mellan aktörens egna preferenser, bl a egenintresse, och en uppsättning institutionellt och idémässigt bestämda plikter, skyldigheter och rättigheter knutna till rollen som tjänsteman och beslutsfattare (Lundquist (1988), Searing (1991), Sjölin (2004)).

Generellt gäller att oklara normer och roller tenderar att producera etiska problem i organisationer (Fleishman (1981), Sjölin (2004)). I kommunal verksamhet är det främst förändringar av normsystemet i riktning mot marknadsorienterat synsätt, *New Public Management*, och där traditionella förvaltningspolitiska doktriner alltmer trängs ut, som är av intresse för korruptionsproblematiken. Flera forskare menar att tillämpning av managementidéer i politiskt styrda organisationer skapar oklara ansvarsförhållanden och problem med ansvarsutkrävande, att intressekonflikter osynliggörs samt att normer och institutionella mekanismer som stävjar aktörernas egenintresse överhuvudtaget försvagas (Bäck (2000), Lundquist (1998), Pollit och Bouckaert (2004)).

Genomförande och metodologiska överväganden

Utvecklingen i de svenska kommunerna under de senaste 15–20 åren utgör ett spännande material för såväl teoriprovning som teoriutveckling. Administrativa omstruktureringar på kommunal nivå såsom decentralisering, bolagisering och privatisering har inte åtföljts av skärpta kontrollinstrument. Tvärtom beskrivs den kommunala revisionen som tämligen tandlös (Lundin och Riberdahl, 1999), och dessutom en riskzon för utvecklingen av järn-trianglar och svågerpolitik. Vidare är offentlighetsprincipen satt ur spel för flera av de nya bolagsformerna.

Då forskningsfältet är outforskat, och då tillförlitliga empiriska data inte existerar, är grund-idén att kombinera olika tillvägagångssätt för att få in ett så brett materialunderlag som möjligt. **För det första** vill vi skapa oss en bild av hur centralt placerade aktörer i kommunerna uppfattar korruptionsproblematiken. Vi går ut med en enkät till KSO, kommunchefen, kommunrevisionens ordförande och kommunens ekonomichef i alla kommunerna, där vi ställer frågor om deras uppfattningar rörande hur utbrett korrupt beteende är, om korrupt beteende blivit vanligare, samt var man uppfattar att de stora gråzonerna för korruption är. Samtidigt går vi ut med enkäter till representanter för företag som befinner sig branscher med erfarenheter av offentlig upphandling i kommunerna, för att få en bild av hur näringslivets representanter berörs av, och uppfattar, korruptionsproblematiken. **För det andra** kommer vi att göra ett större antal studier av fall av kommunala skandaler/affärer. Ett syfte är att testa hypotesen att korruption är vanligare i situationer som karakteriseras av högre anonymitet. Kvalitativa data från samtliga fall kvantifieras (*comparative case studies*, se Ragin (1987)). Både data för institutionell design samt aktörsdata läggs in i syfte att försöka hitta gemensamma drag. Ett tidsperspektiv läggs på för att kartlägga processer, aktörer och strategier. En kontrollgrupp slumpas fram för att isolera förklaringsvariabler. **För det tredje** görs tre-fyra inträngande fallstudier (enligt den så kallade *process-spårande principen*, George och Bennett (2004)) för att identifiera mekanismerna bakom varför just individerna X och Y kunde ge sig för frestelsen att ägna sig åt den korrupta aktiviteten. Här rör vi oss in på motivanalysens, den politiska etikens och socialpsykologins marker, där vi vill ha svar på frågorna: Hur förändras uppfattningar om vad som är offentligt och vad som är privat hos den enskilde? Hur ändras gränserna för vad som är etiskt försvarbart att göra i en given situation? När bryts icke-legala och legala normer, vad är det som får människor att rättfärdiga sina aktiviteter? Här finns många lärdomar att dra från Citrons (1999) detaljerade redogörelse för den så kallade "Motalaskandalen". **För det fjärde** kommer vi att genomföra en konstruktiv analys av policyåtgärder för att motverka korruption. En sådan analys bygger både på en rekonstruktion av normerna för den kommunala verksamheten och resultaten av projektets empiriska undersökningar (Berg 2000, Sjölin 2004).

Varför denna fokus på svenska kommuner? Kommuner är idealiska att studera, inte bara av utomvetenskapliga skäl (här finns otvivelaktigt en hög samhällsrelevans), utan även av inomvetenskapliga dito: kommuner utgör en unik samhällsvetenskaplig "laboratoriemiljö" (jämför resonemangen i Bäck (2003) och Erlingsson (2005)). 290 fall att undersöka innebär att det finns tillräckligt många att utföra kvantitativa undersökningar på, och miljöerna finns dessutom så nära till hands att det är förhållandevis smidigt att få till stånd ett detaljerat, kvalitativt material för att utföra process-spårande fallstudier på dem.

Teorin för ryktesbaserade val vidareutvecklas i syfte att hitta ytterligare förklaringsmekanismer, samt för att få policyimplikationer för hur korruption kan motverkas. Teorin kommer även att utvecklas för att kunna tillämpas på fler områden. Vilka blir konsekvenserna av att tillåta olika typer av rykten – eller annorlunda uttryckt göra ryktet flerdimensionellt? Människor spelar olika klasser av spel under livets gång. Vissa är samarbetsspel, andra är exempelvis koordinationsspel. Det kan då vara en framgångsrik strategi att betinga beteendet på olika typer av rykte. Vidare kan det faktum att människor spelar olika typer av spel i sig vara en förklaring till beteende som annars kan tyckas besynnerligt, något som nyligen antytts av Güth och Napel (2002).

Betydelse

Projektets ambition är att ge både inomvetenskapliga och utomvetenskapliga bidrag. De inomvetenskapliga bidragen kommer att vara både teoretiska och empiriska. Teorin för ryktesbaserade val är ny, och kan som beskrivits ovan utvecklas i en rad teoretiskt intressanta riktningar. Generellt sett gäller att en realistisk teoretisk modell för hur människor med hjälp av ryktmekanismen i vissa institutionella sammanhang kan lösa det kollektiva handlandets problem, undvika gratisåkning och främja samarbete, måste anses vara ett både stort och viktigt bidrag till den samhällsvetenskapliga forskningen.

Vårt utomvetenskapliga, empiriska bidrag rörande korruptionsgrad och korruptionsmekanismer i svenska kommuner är också ett angeläget. I den offentliga debatten medges det allt oftare att Sverige inte är så "rent" som det ofta beskrivits, men vi har fortfarande oerhört lite tillförlitliga, systematiskt insamlade data om utbredning, omfattning och förändring över tid. Eftersom det organisatoriska experimenterandet på kommunal nivå tog fart först för ca 20 år sedan, är det först nu det blivit möjligt att bedriva forskning om både dess processer och konsekvenser.

Vi tror också att vår forskning kan få stor betydelse för den konstitutionella och politiska debatten i Sverige, men även i andra länder. Inte minst inom u-landsekonomi och biståndspolitik är det av stort värde att få kunskap om vilka institutioner som motverkar korrupt beteende, och omvänt, uppmuntrar tillitsfullt och samarbetsinriktat dito.

Litteratur

- Andersson, Staffan. 1999. *Hederlighetens pris: En ESO-rapport om korruption*. Stockholm: Fakta Info Direkt.
- Andersson, Staffan. 2002. *Corruption in Sweden: Exploring Danger Zones and Change*. Umeå: Statsvetenskapliga institutionen.
- Andersson, Staffan. 2004. "Partifinansiering – en riskzon för korruption", i SOU 2004:22 *Allmänhetens insyn i partiets och valkandidatens intäkter*. Stockholm: Fritzes.
- Axelrod, Robert. 1984. *The Evolution of Cooperation*. New York: Basic Books.
- Becker, Gary. 1968. "Crime and Punishment: An Economic Approach", *The Journal of Political Economy* 76, 169–217.
- Berg, Rikke. 2000. *Den "gode" politiker. En studie af politiske ledelseværdier i kommunerne*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Bowler, Shaun och Jeffrey A Karp. 2004. "Politicians, Scandals, and Trust in Government", *Political Studies* 26:3, 271–287.
- Boyd, Robert och Jeffrey Lorberbaum. 1987. "No Pure Strategy is Evolutionarily Stable in the Repeated Prisoner's Dilemma Game." *Nature* 327:58-59.
- Bäck, Hanna. 2003. *Explaining Coalitions. Evidence and Lessons from Studying Coalition Formation in Swedish Local Government*. Uppsala: Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga föreningen.
- Bäck, Henry. 2000. *Kommunpolitiker i den stora nyordningens tid*. Malmö: Liber.
- Citron, Britt-Marie. 1999. *Sölve & Co*. Stockholm: Norstedts.
- Collier, Michael W. 2002. "Explaining Corruption: An Institutional Choice Approach", *Crime, Law & Social Change* 38, 1–32.
- Cooper, Terry L. 1998. *The Responsible Administrator. An Approach to Ethics for the Administrative Role*. 4th edition. San Fransico, Cal.: Jossey-Bass.
- della Porta, Donatella och Alberto Vanucci. 1997. "The Perverse Effects of Political Corruption", *Political Studies* XLV, 516-538.
- Engsel, Peter and Andreas Bergh. 2006. "Choosing Opponents in Prisoners' Dilemma: An Evolutionary Analysis." Presented at the winter meeting of the Econometric Society in Boston, January 2006. Working Paper No. 2005:45, Dept. of Economics, Lund University.
- Erlingsson, Gissur Ó. 2005. *Varför bildas nya partier? Om partientreprenörer och kollektivt handlande*. Statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet.
- Fleishman, Joel L. 1981. "Self-Interest and Political Integrity", i Fleishman, Joel L., Liebman, Lance och Moore, Mark H., eds, *Public Duties: The Moral Obligation of Government Officials*. Cambridge, Mass.; Harvard University Press, s 52-92.
- George, Alexander L. och Andrew Bennett. 2004. *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. Massachusetts: The MIT Press.
- Gerring, John och Strom C. Thacker. 2004. "Political Institutions and Corruption: The Role of Unitarism and Parliamentarism." *British Journal of Political Science* 34:295-330.
- Goudie, A W och David Stasavage. 1998. "A Framework for the Analysis of Corruption", *Crime, Law & Social Change* 29, 113–159.
- GRECO. 2001. "First Evaluation Round. Evaluation Report on Sweden." Greco Eval 1 Rep, GRECO, Council of Europe, Strasbourg, 15 juni 2001.
- Güth, Werner och Stefan Napel. 2002. "Inequality Aversion in a Variety of Games - An Indirect Evolutionary Analysis." *Unpublished mimeo*.
- Hopkin, Jonathan. 1997. "Political Parties, Political Corruption, and the Economic Theory of Democracy", *Crime, Law & Social Change* 27, 255–274.

- Hruschka, D.J. and J. Henrich. 2006. "Friendship, Cliquishness, and the Emergence of Cooperation." *Journal of Theoretical Biology* 239:1-15.
- Jain, Arvind K. 2001. "Corruption: A Review", *Journal of Economic Surveys*, 15, 71–121.
- Johansson, Patrik. 2004. *I skandalers spår. Minskad legitimitet i svensk offentlig sektor*. Göteborg: Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet.
- Johnston, Michael. 1996. "The Political Consequences of Corruption." *Comparative Politics* 18:4, 459–477.
- Kumlin, Staffan och Bo Rothstein. 2005. "Making and Breaking Social Capital: The Impact of Welfare State Institutions." *Forthcoming in Comparative Political Studies*.
- Lundin, Olle och Curt Riberdahl. 1999. "Demokratiska aspekter på den kommunala revisionen". i SOU 1999:76, Stockholm, Fritzes.
- Lundquist, Lennart. 1988. *Byråkratisk etik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundquist, Lennart. 1998. *Demokratis väktare: ämbetsmannen och vårt offentliga etos*. Lund: Studentlitteratur.
- March, James G. och Olsen, Johan P. 1989. *Rediscovering Institutions: the Organizational Basis of Politics*. New York: Free Press.
- McCabe, Kevin, Mary L. Rigdon, and Vernon L. Smith. 2003. "Sustaining Cooperation in Trust Games." *Mimeo*.
- Milinski, M., D. Semmann, and H.-J. Krambeck. 2002. "Reputation Helps Solve the 'Tragedy of the Commons'." *Nature* 415: 424–426.
- Montin, Stig. 2004. *Moderna kommuner*. Stockholm: Liber.
- Möller, Tommy. 2000. *Politikens meningslöshet Om cynism, misstro och utanförskap*. Stockholm: Liber.
- Ostrom, Elinor. 1998. "A Behavioral Approach to the Rational Choice Theory of Collective Action: Presidential Address, American Political Science Association, 1997." *The American Political Science Review* 92: 1–22.
- Ostrom, Elinor och James Walker. 2003. *Trust, Reciprocity, and Gains from Association: Interdisciplinary Lessons from Experimental Research*. New York: Russell Sage Foundation.
- Pollit, Christopher och Bouckaert, Geert. 2004. *Public Management Reform: A Comparative Analysis*, 2nd edition. Oxford: Oxford University Press.
- Poulsen, Anders och Gert Tinggaard Svendsen. 2005. "Social Capital and Endogenous Preferences." *Public Choice* 123:171-196.
- Ragin, Charles. 1987. *The Comparative Method. Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*. Berkeley, London, Los Angeles: University of California Press.
- Rose-Ackerman, Susan (1999). *Corruption and Government. Causes, Consequences, and Reform*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rothstein, Bo. 2003. *Sociala fällor och tillitens problem*. Kristianstad: SNS förlag.
- Searing, Donald D. 1991. "Roles, Rules and Rationality in the New Institutionalism", *American Political Science Review* 85: 1239-1260.
- Sjölin, Mats. 2004. *Politisk etik*. Lund: Studentlitteratur.
- Svenska Dagbladet* 2004-11-15. "Korruptionsjägare vässar vapen."
- Sydsvenska Dagbladet* 2005-05-20. "Inga-Britt Ahlenius: 'Den svenska staten en papperstiger'"
- Taylor, Michael 1987. *The Possibility of Cooperation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thompson, Dennis F. 1995. *Ethics in Congress. From Individual to Institutional Corruption*. Washington D.C.: The Brookings Institution
- Thompson, Dennis F. 2005. *Restoring Responsibility. Ethics in Government, Business, and Health Care*. Cambridge: Cambridge University Press.